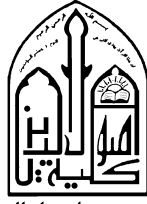

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشکده اصول الدین
USUL AL DEEN COLLEGE
غیردولتی غیرانتفاعی

گروه علوم و قرآن و حدیث
پایان نامه کارشناسی ارشد

موضوع:

تحلیل قرآنی روایی سیره عبادی و اخلاقی امام زمان (ع)

استاد راهنما:

حجت الاسلام و المسلمین دکتر ولی الله نقی پور فر

استاد مشاور:

دکتر علیرضا هزار

نگارش:

مصطفی صفار

سال ۱۳۸۸

دانشكده اصول الدين
USUL AL DEEN COLLEGE
غير دولتی غیر انتفاعی

قسم علوم القرآن و الحديث

رسالة ماجستير

عنوانها:

دراسة قرآنية روائية تحليلية للسيرة العبادية و الاخلاقية

للإمام العصر (ع)

الاستاذ المشرف:

حجة الاسلام و المسلمين الدكتور ولي الله نقی پور فر

الاستاذ المشاور:

الدكتور علي رضا هزار

اعداد:

مصطفى صفار

السنة ١٤٣٠

تقدیم به:

چهارده گوهر تابناک آسمان امامت و ولایت؛

وبه روح پاک و مطهر علامه فقید سید مرتضی عسکری (ره)

سپاسگزاری

درود و سپاس خدای سبحان را که به ما توفیق اطاعت و بندگی مرحمت فرمود و چشم و دلمان را به نور اسلام روشن ساخت و درود بی پایان بر محمد و آل محمد(ص) که با رنج و زحمت و تلاش مداوم و پایداریشان ما را به راه توحید و خدا پرستی هدایت نمود.

و رحمت خداوند بر روح بلند حضرت علامه عسکری(ره)، بزرگمردی که با بنا نهادن مؤسسات امکان تحصیل را برای بنده و طالبان علوم اسلامی فراهم آورد.

در اینجا بر خود لازم می دانم از استاد ارجمند جناب آقای دکتر ولی الله نقی پور فر به عنوان استاد راهنما و جناب آقای دکتر علیرضا هزار به عنوان استاد مشاور که مرا در تدوین این مکتوب بسیار یاری فرمودند، تشکر و قدردانی نمایم.

همچنین از تمامی اساتیدی که در دوران تحصیل مرا یاری نموده اند تقدیر و تشکر نموده؛ و از خانواده ام به ویژه پدر و مادر ارجمندم که با مساعدت هایشان مرا یاری نمودند کمال تشکر را دارم؛ و امیدوارم خداوند توفیق جبران زحماتشان را به من عطا نماید.

در پایان از تمامی دوستانی که مرا در این امر همراهی و راهنمایی نمودند تقدیر و تشکر می نمایم.

چکیده

پژوهش حاضر با عنوان «تحلیل قرآنی روایی سیره عبادی اخلاقی امام زمان(ع)» می باشد که در آن به سیره عبادی و اخلاقی امام عصر(ع) بر اساس ملاک های قرآنی و روایی می پردازد.

برای دست یابی به این منظور یعنی رسیدن به سیره ی عملی عبادی و اخلاقی امام عصر (ع)، به کتب معتبر روایی، سیره، تاریخ و تشریف یافته گان به محضر آن حضرت (ع) مراجعه شده است. و پس از آن برای هر قسمت مطالبی فیش برداری گردید که در پایان بررسی های انجام شده این پژوهش با یک مقدمه شامل کلیات و سه فصل با عناوین ذیل تنظیم گردید:

فصل اول که تحت عنوان مبانی و مقدمات بحث می شود در طی سه بخش به مبانی اخلاق، مبانی عبادت و مختصری از زندگی نامه ی امام عصر(ع) از ولادت تا دوران ظهور و شهادت می پردازد.

در فصل دوم به تحلیل سیره ی عبادی امام عصر(ع) پرداخته شده که به دو بخش واجبات و مستحبات تقسیم می شود.

فصل سوم که آخرین فصل این پژوهش می باشد به تحلیل سیره ی اخلاقی امام عصر (ع) می پردازد، این فصل نیز شامل دو بخش اخلاق و آداب فردی و اخلاق خانوادگی تقسیم می شود. نتیجه ای که از این پژوهش به دست می آید مطلبی روشن و آشکار است و آن هماهنگی سیره- ی عبادی و اخلاقی امام عصر(ع) با ملاک های قرآنی و روایی است. اما در عین حال سعی بر آن بوده که در هر فصل ظرافت هایی را در اختیار خواننده قرار دهیم تا آن را از تکراری بودن مطالب نسبت به کتب دیگر، خارج سازیم که این برای شناخت ائمه(ع) که دارای ظرافت هایی روحی بالایی هستند موثر است.

روش تحقیق: گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه ای و روش تحلیل اطلاعات استنباطی- اجتهادی می باشد.

کلید واژه ها عبارتند از: سیره، عبادت، اخلاق، امام زمان(ع)[با لفظ امام عصر(ع) نیز آمده]، قرآن

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۲	۱- تبیین موضوع.....
۲	۲- ضرورت موضوع.....
۳	۳- پیشینه تحقیق.....
۴	۴- پیش فرض های تحقیق.....
۴	۵- سؤالات تحقیق.....
۴	۶- فرضیات تحقیق.....
۵	۷- هدف تحقیق.....
۵	۸- منابع تحقیق.....
۶	۹- روش تحقیق.....
۶	۱۰- محدودیت های تحقیق.....
۷	۱۱- تعریف واژه ها.....

فصل اول: مبانی

بخش اول: مبانی عبادت

۱۲	۱-۱-۱- انسان و حکمت عبادت.....
۱۳	۱-۱-۲- ابعاد عبادت.....
۱۳	۱-۱-۳- عنصر یقین در حکمت عبادات.....
۱۴	۱-۱-۴- عبادت عامل تربیت.....
۱۵	۱-۱-۵- عبادت راه تقرب به خدا.....
۱۵	۱-۱-۶- عبادت هدف آفرینش.....
۱۶	۱-۱-۷- عبادت نردبان ترقی.....
۱۷	۱-۱-۸- عبادت و نیایش عامل پرورش روح.....
۱۸	۱-۱-۹- عبادت و تکامل.....

- ۱۹-۱-۱-۱۰ اسرار عبادت ۱۹
- ۲۰-۱-۱-۱۱ امام زمان(ع) و عبادت ۲۰

بخش دوم: مبانی اخلاق

- ۲۲-۱-۲-۱ فلسفه اخلاق ۲۲
- ۲۳-۲-۲-۱ اهمیت فلسفه اخلاق ۲۳
- ۲۴-۳-۲-۱ اخلاق در قرآن ۲۴
- ۲۵-۴-۲-۱ اهمیت اخلاق در روایات اسلامی ۲۵
- ۲۶-۵-۲-۱ اخلاق در اصطلاح علمای اخلاق ۲۶
- ۲۷-۶-۲-۱ امام زمان(عج) و اخلاق اسلامی ۲۷

بخش سوم: زندگی نامه

- ۲۹-۱-۳-۱ بشارت و ولادت ۲۹
- ۳۰-۱-۱-۳-۱ بشارت به ولادت ۳۰
- ۳۰-۲-۱-۳-۱ نماد قرآنی بشارت به ولادت ۳۰
- ۳۱-۲-۳-۱ تولد در اوج پنهانی ۳۱
- ۳۲-۱-۲-۳-۱ نماد قرآنی ولادت مخفی ۳۲
- ۳۳-۳-۳-۱ آگاهی برخی از شیعیان از تولد امام زمان(ع) ۳۳
- ۳۵-۴-۳-۱ عقیقه و اطعام ۳۵
- ۳۶-۵-۳-۱ زعامت و رهبری در خردسالی ۳۶
- ۳۷-۶-۳-۱ زندگی شخصی و خانوادگی امام زمان(ع) ۳۷
- ۳۸-۱-۶-۳-۱ ازدواج امام زمان(ع) ۳۸
- ۴۳-۲-۶-۳-۱ مکان زندگی امام مهدی(ع) ۴۳
- ۴۸-۷-۳-۱ غیبت صغری ۴۸
- ۴۹-۸-۳-۱ نواب اربعه ۴۹
- ۵۱-۹-۳-۱ غیبت کبری ۵۱
- ۵۳-۱۰-۳-۱ نماد قرآنی غیبت ۵۳
- ۵۴-۱۱-۳-۱ غایب حاضر ۵۴
- ۵۶-۱۲-۳-۱ رهبری در دوره ظهور ۵۶
- ۵۷-۱۳-۳-۱ شهادت ۵۷

فصل دوم: تحلیل سیره عبادی امام زمان(ع)

بخش اول: واجبات

- ۶۱ نماز ۱-۱-۲
- ۶۲ نماز اول وقت ۱-۱-۱-۲
- ۶۴ نماز به امامت امام عصر(عج) ۲-۱-۱-۲
- ۶۵ نماز امام زمان(ع) ۳-۱-۱-۲
- ۶۶ نماز در قرآن و روایات ۴-۱-۱-۲
- ۷۰ تولی و تبری ۲-۱-۲
- ۷۱ تولی در سیره امام عصر(ع) ۱-۲-۱-۲
- ۷۳ تبری در سیره امام زمان(ع) ۲-۲-۱-۲
- ۷۵ تولی و تبری در قرآن و روایات ۳-۲-۱-۲

بخش دوم: مستحبات

- ۸۱ حج ۱-۲-۲
- ۸۲ حضور امام زمان(ع) در حج ۱-۱-۲-۲
- ۸۶ نماز طواف در قرآن ۲-۱-۲-۲
- ۸۷ استلام و بوسیدن حجر الاسود در روایات ۳-۱-۲-۲
- ۹۰ دعا ۲-۲-۲
- ۹۱ دعای امام زمان(ع) برای صاحب فرزند شدن ابن بابویه ۱-۲-۲-۲
- ۹۱ دعای امام زمان(ع) در حق محمد بن یوسف ۲-۲-۲-۲
- ۹۲ دعای امام زمان(ع) برای گشایش کار ۳-۲-۲-۲
- ۹۲ دعای فرج ۴-۲-۲-۲
- ۹۴ دعا در قرآن و روایات ۵-۲-۲-۲
- ۹۸ شکرگذاری ۳-۲-۲
- ۹۸ تعریف شکر ۱-۳-۲-۲
- ۹۹ سجده شکر امام عصر(ع) ۲-۳-۲-۲
- ۱۰۰ شکر در آیات و روایات ۳-۳-۲-۲
- ۱۰۶ ذکر ۴-۲-۲
- ۱۰۶ ذکر در سیره امام زمان(ع) ۱-۴-۲-۲
- ۱۰۸ ذکر در قرآن و روایات ۲-۴-۲-۲

فصل سوم: تحلیل سیره اخلاقی امام زمان (ع)

بخش اول: اخلاق و آداب فردی امام (ع)

- ۱۱۳..... ۱-۱-۳- ظاهری
- ۱۱۳..... ۱-۱-۱-۳- حِرز امام (ع)
- ۱۱۶..... ۲-۱-۱-۳- خوراک و پوشاک امام (ع)
- ۱۱۹..... ۲-۱-۳- معنوی
- ۱۱۹..... ۱-۲-۱-۳- زهد و ساده زیستی
- ۱۱۹..... ۱-۱-۲-۱-۳- زهد در سیره امام (ع)
- ۱۲۱..... ۲-۱-۲-۱-۳- زهد در قرآن و روایات
- ۱۲۵..... ۲-۲-۱-۳- احسان و نیکوکاری
- ۱۳۰..... ۱-۲-۲-۱-۳- احسان و نیکوکاری در سیره امام زمان (ع)
- ۱۲۶..... ۲-۲-۲-۱-۳- احسان و نیکوکاری در قرآن و روایات

بخش دوم: اخلاق خانوادگی

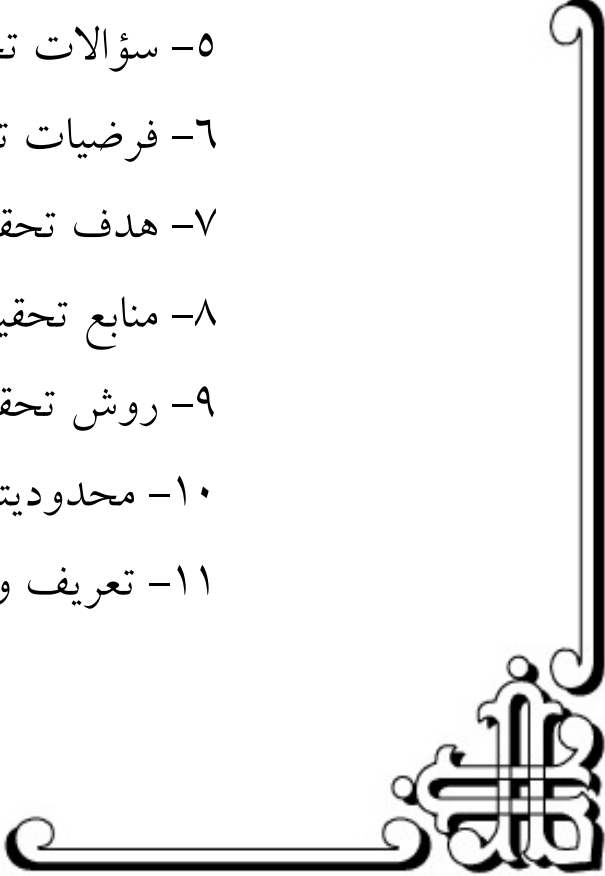
- ۱۳۴..... ۱-۲-۳- با پدر بزرگوارش
- ۱۳۶..... ۲-۲-۳- برخورد با جعفر کذاب
- ۱۴۲..... ۳-۲-۳- برخورد با غلام

ضمایم

- ۱۴۵..... نتیجه گیری
- ۱۴۶..... ویژگی های امام زمان (ع) در سخنان پیامبر (ص)
- ۱۴۸..... سخنان امام زمان (ع)
- ۱۵۴..... فهرست منابع

کلیات

- ۱- تبیین موضوع
 - ۲- ضرورت موضوع
 - ۳- پیشینه تحقیق
 - ۴- پیش فرضهای تحقیق
 - ۵- سؤالات تحقیق
 - ۶- فرضیات تحقیق
 - ۷- هدف تحقیق
 - ۸- منابع تحقیق
 - ۹- روش تحقیق
 - ۱۰- محدودیتها
 - ۱۱- تعریف واژه ها
-

۱- تبیین موضوع

پژوهش پیش رو تحلیلی قرآنی و روایی از سیره عبادی اخلاقی امام عصر (عج) می باشد؛ در این پژوهش سعی شده است از آیات و روایات مؤیداتی برای سیره و عبادات امام (ع) آورده شود؛ عبادات، شامل واجبات و مستحبات و اخلاق، در زمینه اخلاق فردی و اخلاق خانوادگی امام (ع) بحث شده است.

در بحث تحلیل قرآنی ما با عنایت به حدیث «اذا حدثتم بشئ فسئلونی من کتاب الله»^۱ قرآن و اهل بیت را از هم جدا نمی دانیم و با این پیش فرض به تطبیق سخنان و سیره امام عصر (ع) با قرآن پرداخته ایم. از این رو در بعد اخلاقی صفات برجسته امام (ع) که در زندگی و سیره عملی و همچنین در برخورد و ملاقات با افراد مختلف و تشریف یافتگان به محضرش نقل شده؛ مشهود و آشکار است؛ تبیین به تطبیق و تحلیل آن از منظر قرآن پرداخته شده است.

در بعد عبادی نیز حالات و عبادات امام عصر (ع) را که توسط علما نقل شده و یا تشریف یافتگان به محضرش آن را مشاهده نموده اند بیان نموده ایم همچنین در این فصل عباداتی که امام عصر (ع) به افرادی در مکانهای خاصی آموخته اند اشاره نموده و جزء سیره عبادی آن حضرت نقل نموده ایم. در این پژوهش تنها به ذکر روایت و سیره امام (ع) بسنده نکرده ایم بلکه ابتدا توضیحی مختصر درباره آن عنوان عبادی یا اخلاقی داده شده و سپس روایات مرتبط با آن را ذکر و سپس شواهد قرآنی مرتبط با سیره را با تفسیر آن و همچنین روایاتی از معصومین (ع) نقل کرده و در پایان به این نتیجه رسیدیم که تمامی رفتارهای امام عصر (ع) منطبق بر آیات قرآن و برگرفته از دستورهای آن می باشد.

۲- ضرورت موضوع

از صدر اسلام تا کنون بر سر مسئله امامت و زعامت اهل بیت اختلاف نظرهای عمیقی بوده است؛ که در این موضوع مهم و اساسی یعنی جانشینی پیامبر اکرم (ص) باعث اختلاف بین مسلمانان و تفرقه شدید بین آنها، در نتیجه باعث تشکیل فرقه های گوناگون و متفاوت و چند دستگی و تشتت بین امت شده است.

^۱ - راوندی، قطب الدین، فقه القرآن، ج ۲، ص ۵۴ (قم، کتابخانه آیت الله مرعشی، بی چا، ۱۴۰۵ق)

این اختلاف و تشتت بین شیعیان، که خود را پیرو وجود مقدس اهل بیت می دانند، کشیده شده است و به جهت این که شأن و مقام معصومین برای آنها تبیین نشده، منکر بعضی از کمالات ائمه و سیره و روش امامان شده اند، که با توجه به این تبیین سیره عبادی و اخلاقی ائمه معصومین علیهم السلام ضرورت پیدا می کند. به این علت که قرآن سندی است که در هیچ جا بین مسلمین شک بردار نیست و تنها مدرک گرانبهای مشترک در بین مسلمانان است پس اگر بتوانیم برای سیره معصومین علیهم السلام مؤید قرآنی بیاوریم در واقع هم به ابهامات و شبهات شیعیان و هم به یاوه گویی های دیگر فرقه ها پاسخ گفته ایم.

قابل ذکر است که پرداختن به این موضوع به دلیل در قید حیات بودن امام عصر (ع) ضرورت بیشتری پیدا می کند چرا که مردم (شیعیان) می خواهند اعمال و رفتارشان مطابق سیره امام عصر (ع) باشد؛ چرا که سیره آن حضرت مطابق دستورات قرآنی و دیگر ائمه می باشد.

۳- پیشینه تحقیق

در طول تاریخ صدر اسلام، مناقب پیامبر اکرم (ص)، به عنوان بزرگترین پیامبر الهی توسط مسلمانان گردآوری شده است. و بعد از ایشان بیشترین توجه متوجه امامان دوازده گانه می باشد؛ که محققان و محدثان شیعه در این زمینه کتب فراوانی نگاشته و رفتار ائمه را به عنوان الگوی خویش در کتب فراوانی نگارش نموده اند.

کتب فراوانی در ارتباط با امام عصر (ع) به نگارش درآمده است که در هر یک زندگی نامه امام عصر (ع) در دوران غیبت صغری، غیبت کبری و همچنین کتبی در ارتباط با نایبان امام عصر (ع)، ملاقات ها، تشرّف یافتگان به محضرش و... جمع آوری شده است. ولی با مطالعات و بررسی هایی که صورت گرفت پیرامون این پژوهش کتابی که مستقلاً در این زمینه چاپ شده یا تدوین شده باشد (تحلیل قرآنی روایی سیره امام در بُعد عبادت و اخلاق) یافت نشد، که یکی از ویژگی های این پژوهش، پرداختن به صورت مستقل به این بحث می باشد.

همچنین در این پژوهش سعی شده که سیره امام عصر (ع) با آیات قرآن و روایات تطبیق داده شود، چرا که سیره امام عصر (ع) همان سیره رسول اکرم (ص) و سیره پیامبر (ص) منطبق بر آیات قرآن می باشد.

۴- پیش فرضهای تحقیق

قبل از ورود به هر بحث باید در نظر داشت که:

- ۱- قرآن معجزه جاوید و سند ابدی دین خداست و مظهر مطلق و عزت و حقانیت است.
- ۲- خداوند به عزت خویش حفظ و صیانت آن را از هر نقص و عیبی بر عهده گرفته است.
- ۳- قرآن کریم در عین قابل فهم بودن خطاب هایش برای اقشار مردم قرین دائمی عترت می باشد.
- ۴- ضرورت وجود مرشدی معصوم در ارتباط با خدا که ما را از انحراف باز دارد.
- ۵- معصومین نمونه کامل عمل به قرآن و به عبارت دیگر قرآن ناطق هستند و رفتار و گفتار ایشان بر اساس معیارهای اسلامی و قرآنی است و سیره ایشان هم مطابق با قرآن است که در این تحقیق تلاش می شود که این تطابق روشن و آشکار گردد.

۵- سؤالات تحقیق:

سؤال اصلی:

سیره عبادی اخلاقی امام عصر تا چه میزان منطبق بر آیات قرآن است؟

سؤالات فرعی:

- ۱- چگونه می توان ارتباط بین اعمال امام و قرآن را نشان داد؟
- ۲- انطباق سیره اخلاقی امام(ع) با قرآن چگونه بوده است؟
- ۳- انطباق سیره عبادی امام(ع) با قرآن چگونه بوده است؟

۶- فرضیات تحقیق:

فرضیاتی که این تحقیق در پی اثبات آن می باشد عبارت اند از:

- ۱- امام عصر(ع) دارای صفات برجسته عبادی و اخلاقی بوده اند.
- ۲- تمامی اعمال، رفتار و حرکات و در یک کلمه سیره امام عصر(ع) منطبق بر آیات قرآن بوده و رفتار و گفتار ایشان تجسم عینی تربیت ربوبی می باشد.

۷- هدف تحقیق:

معرفت به شئون الهی و خدایی معصومین به خصوص امامان یکی از مهمترین مسائل اساسی برای مسلمانان است به خاطر اینکه مسئله ولایت، مسئله کلیدی است. اگر مسلمانان نتوانند ولی خدا را بشناسند، ناگزیر به بی راهه خواهند رفت.

هدف اصلی که در این تحقیق مد نظر بوده است عبارت است از:

- نمایان کردن پیوند ناگسستنی امام عصر(ع) با قرآن.

۸- منابع تحقیق:

مهمترین منابعی که در این تحقیق مورد استفاده قرار گرفته اند به سه بخش تقسیم می شوند:

۸-۱- کتب حدیثی:

کتب حدیثی که در آنها سیره ائمه اطهار آمده و مورد استفاده قرار گرفته عبارت اند از: کتاب مهم «اصول کافی» تألیف محمد بن یعقوب کلینی و کتاب شریف «بحار الانوار» اثر علامه مجلسی جلد ۵۱، ۵۲، ۵۳ که زندگی نامه امام عصر(ع) در آن آمده است.

و از جمله کتب «من لایحضره الفقیه» تألیف شیخ صدوق و «الغیبه» شیخ طوسی و «الغیبه» نعمانی و...

۸-۲- کتب تفسیری:

از جمله کتب تفسیری که به این تحقیق کمک شایانی نموده اند

عبارت اند از:

تفسیر ارزشمند «المیزان» اثر جاوید علامه سید محمد حسین طباطبائی که حق بزرگی بر طالبان علوم قرآنی دارد. تفسیر دیگر، تفسیر تحلیلی «تسنیم» نوشته مفسر کبیر آیت الله جوادی آملی، تفسیر «نمونه» تلاش آیت الله مکارم شیرازی، تفسیر «نورالتقلین» اثر عروسی هویزی، تفسیر «أطیب البیان فی تفسیر القرآن»، تفسیر «مجمع البیان» و... که از منابع اصلی در این تحقیق می باشند.

۸-۳- کتب اخلاقی:

یکی از پایه های اساسی این تحقیق کتاب اخلاقی مهمی بود که از بزرگان برجای مانده؛ کتاب اخلاق

مرحوم شبیر، «مراحل اخلاقی در قرآن» نوشته آیت الله جوادی آملی و...

تحلیل قرآنی روایی سیره عبادی و اخلاقی امام زمان (ع) ۶

همچنین در این تحقیق از کتب: تشرّف یافتگان محضر امام عصر(ع)، معجزات امام عصر(ع) و... استفاده شده است.

۹- روش تحقیق:

انتخاب یک روش مناسب برای انجام پژوهش از اهمیت خاصی برخوردار می باشد چرا که، راه رسیدن به هدف می باشد. بنابراین انتخاب درست این هدف نه تنها به محقق کمک می کند که اطلاعات لازم را به منظور اتخاذ تصمیم مناسب جمع آوری کند بلکه از طرف دیگر می تواند گامی مؤثر در رسیدن به اهداف مورد نظر باشد.

۹-۱- گردآوری اطلاعات:

روش تحقیقی که در این پژوهش به کار گرفته شده است به صورت کتابخانه ای می باشد که در ابتدا با مراجعه به کتب روایی و همچنین تشرّف یافتگان محضر امام عصر(ع) روایات مرتبط با سیره اخلاق و عبادات امام عصر(ع) گردآوری شد و سپس با مراجعه به قرآن و فرهنگ های موضوعی، آیات مرتبط با هر عنوان سیره گردآوری شد و در ادامه با مراجعه به کتب تفسیری و عبادی و اخلاقی، مطالب مورد نظر پس از مطالعه و بررسی جمع آوری شد. که این مطالب در ابتدا به صورت فیش جمع آوری گردید و سپس تنظیم و دسته بندی گردید. و در پایان، تدوین مطالب در فصل ها و عناوین صورت گرفت.

۹-۲- تحلیل اطلاعات:

روش تحلیل اطلاعات در این پژوهش، روش استنباطی - اجتهادی و روش قرآن به قرآن است؛ به این صورت که ابتدا سیره تبیین شده سپس آیه مربوطه با استفاده از برخی کتب مانند مراحل اخلاق در قرآن و... بیان شده و سپس با استفاده از تفاسیر به تحلیل و تبیین سیره پرداخته شده است.

۱۱- محدودیت های تحقیق:

۱۱-۱- زمان و مکان:

در این تحقیق به لحاظ زمان و مکان محدودیت خاصی وجود نداشت.

۱۱-۲- منابع:

تحلیل قرآنی روایی سیره عبادی و اخلاقی امام زمان (ع)..... ۷

از محدودیت هایی که جای حسرت دارد اینکه سیره رفتاری و سکنتات معصومین به طور کامل در روایات نیامده است و در کتب تاریخی ذکر نشده است که این ضایعه بزرگ غیر قابل جبران می باشد چرا که این یکی از موانع شناخت سیره معصومین (ع) می باشد. یکی دیگر از محدودیت ها این است که با توجه به بی سابقه بودن تحقیق با این عنوان، منابعی که سیره ائمه را با قرآن بررسی نموده باشند وجود نداشت؛ که این محدودیت در مورد سیره امام عصر(ع) نمود بیشتری دارد.

۱۰- تعریف واژه ها

۱-۱۰ سیره:

۱-۱-۱۰ در لغت:

سیره در زبان عربی از ماده «سیر» گرفته شده است که در کتب لغت برای آن معانی متفاوتی ذکر شده است.

آن گونه که در برخی کتب لغت به معنای «السنه^۱» و «الطریقه^۲» (سنت و راه و روش) آمده است. همچنین گفته شده است:

« سیره اسم از سار است. سنت راه مذهب هیات و سیره به یک معنی اند.»^۳

۱-۱-۲- در اصطلاح:

« سیره حالتی است که انسان و غیر انسان به گونه غریزی یا دریافتی بر آن است و گفته

می شود سیره نیکو سیره زشت و سخن خدا که می فرماید: «سنعیدها سیرتها الاولى» یعنی حالت چوبی که عصای (موسی) داشت.»^۴

سیره به معنای، حالت و طریقه است این کلمه در اصل، معنای نوعی سیر می داده، همچنان که جلسه به معنای نوعی نشست است.^۱

^۱ - ابن منظور، محمد بن مکرم، لسان العرب، ج ۶، ص ۴۵۴ (بیروت، انتشارات داراحیاء التراث العربی، چاپ اول، ۱۴۰۸ ق)

^۲ - جوهری، اسماعیل بن حماد، الصحاح، ج ۲، ص ۶۹۱ (بیروت، دارالعلم للملایین، چاپ چهارم، ۱۴۰۴ ق)

^۳ - شرتونی، سعید، اقرب الموارد فی فصیح العربیة و الشوارد، ج ۱، ص ۵۶۲، (بی جا، نشر اسوه، بی جا، ۱۴۰۵ ق)

^۴ - راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات الفاظ القرآن، ص ۲۴۷ (تحقیق: صفوان عدنان داودی، بیروت انتشارات

ذوی القربی، چاپ دوم، ۱۳۸۲ ش)

۱۰-۲- عبادت

۱۰-۲-۱- در لغت:

عبادت در کتب اهل لغت به معای مختلفی آمده است که به برخی از آنها اشاره می‌کنیم. ابن فارس در معجم مقاییس اللغه می‌گوید:

«العین و الباء و الدال أصل يدل على لين و ذل» که عبد را به معنای خشوع و نرمی می‌داند.^۲

همچنین گفته شده:

«العبدُ خلافُ الحرِّ وَ هُوَ عَبْدٌ بَيْنَ الْعَبْدِيَّةِ وَ الْعُبُودَةِ وَ الْعُبُودِيَّةِ^۳»

عبد بر خلاف آزادی است و آن بنده ای است که آشکار می‌کند عبادت و بندگی و پرستش کردنش را.

۱۰-۲-۲- در اصطلاح:

عبادت در حقیقت عبارت است از تعظیم و تقدیس و خضوع و خشوع احترام آمیز و تحسین آمیز و مقرون به ثنا و تذلل و تخشع عابد در مقابل معبود.^۴

یکی از نویسندگان معاصر در تعریف عبادت می‌گوید:

«عبودیت، اظهار آخرین درجه خضوع در برابر معبود است و به همین دلیل تنها کسی می‌تواند معبود باشد که نهایت انعام و اکرام را کرده باشد و او کسی جز خدا نیست. بنابراین عبودیت نهایت اوج تکامل یک انسان و قرب او به خداست. عبودیت نهایت تسلیم در برابر ذات پاک اوست. عبودیت اطاعت بی قید و شرط و فرمانبرداری در تمام زمینه هاست و بالاخره عبودیت کامل آن است که انسان جز به معبود واقعی یعنی کمال مطلق نیندیشد. جز در راه او گام برندارد و هر چیز غیر او را فراموش کند حتی خویشتن را.^۵»

آیت الله سبحانی در تعریف عبادت می‌گوید:

۱ - طباطبائی، سید محمد حسین، المیزان فی تفسیر القرآن، ج ۱۴، ص ۱۴۴ (بیروت، انتشارات مؤسسه الاعلمی للمطبوعات، چاپ اول، ۱۴۱۷ق)

۲ - ابن فارس، ابی الحسین احمد، معجم مقاییس اللغه، ص ۷۰۱ (بیروت، دار احیاء التراث العربی، چاپ اول، ۱۴۲۲ ق)

۳ - المقرئ الفیومی، احمد بن محمد بن علی، المصباح المنیر، ص (۳۸۹قم، منشورات دارالهجره، چاپ اول، ۱۴۰۵ ق)

۴ - مطهری، مرتضی، یادداشتها، ج ۶، ۱۵۷ (قم، انتشارات صدرا، بی‌چا، بی‌تا)

۵ - عزیزی، عباس، نماز و عبادت در تفسیر نمونه، ص ۴۴

«عبادت» خضوع عملی، لفظی یا زبانی است که از اعتقاد به الوهیت طرف سرچشمه

می گیرد.^۱

۱۰-۳- اخلاق:

۱۰-۳-۱- در لغت:

ریشه کلمه اخلاق: خُلِقَ یا خُلِقَ می باشد که در معنای لغوی آن چنین آمده است:

ابن فارس می گوید:

«الخاء و اللام والقاف أصلان: أحدهما تقدير الشيء و الآخر ملامسه الشيء... و هي السجيه، لأنَّ

صاحبه قد تُدَرَّ عليه.^۲»

برای «خ ل ق» دو اصل است: یکی به معنای «تقدیر الشيء» و دیگری به معنای «ملاسه الشيء»

و خلق را به معنای سجیه می دانند، زیرا شخص به وسیله آن سنجش و اندازه گیری

می شود.

همچنین گفته شده:

الخُلُقُ السَّجِيَّةُ، هو ما خُلِقَ عليه من الطبع. الخُلُقُ (المروءة) والخُلُقُ (الدِّين).^۳

خلق به معنای خوی و سرشت و هرآنچه که بر اساس آن خلق شده (منش) و مروّت در دین

است و جمع آن را اخلاق می دانند.

راغب در مفردات می گوید:

«الخُلُقُ و الخُلُقُ في الاصل واحدٌ كالشراب والشُّرب. لكن الخُلُقُ بالهَيْئَاتِ و الاشكال و الصُّوَرِ

المدرکه بالبصر و خُصَّ الخُلُقُ بالقوى والسجايا المدرکه بالبصيرة^۴»

۱ - سبحانی تبریزی، جعفر، منشور جاوید، ج ۱۳، ص ۵۶ (قم، مؤسسه امام صادق(ع)، چاپ اول، زمستان ۱۳۸۳ ش)

۲- ابن فارس، ابی حسین احمد، معجم مقایس اللغة، ج ۲، ص ۲۱۳

۳ - الزبیدی، سید محمد مرتضی، تاج العروس، ج ۱۳، ص ۱۲۴ (بیروت، دارالفکر، بی جا، ۱۴۱۴ ق) - فیروزآبادی، مجد

الدین محمد بن یعقوب، قاموس المحيط، ص ۸۱۲ (بیروت، داراحیاء التراث العربی، چاپ دوم، ۱۴۲۴ق) - قرشی، علی اکبر،

قاموس قرآن، ج ۲، ص ۲۹۳ (دارالکتاب الاسلامیه، تهران، چاپ دهم، ۱۳۸۴ ق) - الطریحی، فخرالدین، مجمع البحرین، ج ۱،

ص ۵۴۸ (قم، مؤسسه البعثه، چاپ اول، ۱۴۱۴ ق)

۴ - راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات الفاظ القرآن، ص ۲۹۷

خلق و خوی در اصل به یک ریشه برمی گردد مانند شرب و شرب. اما خلق هیئت و شکل و صورتی است که انسان با چشم ظاهری می بیند و خلق به معنی قوی و سجایا و صفات درونی است که با چشم دل دیده می شود.

۱۰-۳-۱- در اصطلاح:

در تعریف اصطلاحی این کلمه آمده است:

«الخلق: حقیقتهُ أنه لصورة الانسان الباطنه و هی نفسهُ و أوصافها و معانیها المختصةُ بها بمنزلة الخلق لصورة الظاهرة و أوصافها و معانیها ولهما أوصافٌ حسنةٌ و قبیحةٌ و الثوابُ و العقابُ يتعلقان أوصافِ الصورةِ الباطنةِ اكثر مما يتعلقان بأوصافِ الصورةِ الظاهرةِ^۱»

حقیقت خلق آئینه درون آدمی است بلکه آن خود انسان است و صفات اخلاقی اوست که مانند ویژگی های ساختاری انسان (این نیست انسان است که ثواب و عقاب دارد) بیشتر از آنچه که به ظاهر انسان بستگی داشته باشد.

در تعریف دیگری از خلق آمده است:

«الخلقُ کیفیةٌ نفسانیةٌ تُصدرُ عنها الأفعالُ بسُهولةٍ. و فیهِ من صفاتِ اهلِ الدینِ حُسنُ الخلقِ^۲»

خلق حالتی نفسانی است که اعمال به راحتی از آن سر می زند و خوش رفتاری از صفات مؤمنین است.

از آنچه گفته شد می توان نتیجه گرفت که اخلاق که ریشه آن خلق یا خلق است دارای معانی متعدد است از جمله خوی و سرشت، مروّت و دین و هرآنچه که مربوط به صفات درونی انسان باشد و از جمله اینکه خلق در لغت به معنای سرشت و دین، هر دو آمده است و در حقیقت هر آنچه که موجب ثواب و عقاب بندگان می باشد همین اخلاق و نیت درونی آنهاست، پس گفته شده که:

«خوش رفتاری سنگین ترین چیز در ترازوی هرکس در روز قیامت است.^۳»

^۱ - ابن منظور، جمال الدین ابی الفضل، لسان العرب، ج ۴، ص ۱۹۴ - الطریحی، فخر الدین، مجمع البحرین، ج ۱، ص ۵۴۸ -

الزبیدی، سید محمد مرتضی، تاج العروس، ج ۱۳، ص ۱۲۴

^۲ - الطریحی، فخر الدین، مجمع البحرین، ج ۱، ص ۵۴۸

^۳ - همان